MEMORABLE

Europees compendium van dementievriendelijke culturele praktijken

Medegefinancierd door de Europese Unie

OVER DEZE PUBLICATIE

Dit compendium is een publicatie geproduceerd in het kader van het Erasmus+-project 'Memorable' (december 2024 – mei 2027). Het project heeft als doel een dementievriendelijke samenleving te bevorderen en richt zich op het informeren van mantelzorgers, zorgprofessionals, vrijwilligers, kunstenaars en belanghebbenden in de cultuursector om culturele instellingen gastvrijer en toegankelijker te maken voor mensen met dementie. Ter onderbouwing van dit initiatief zijn interviews en bureauonderzoek uitgevoerd in de partnerlanden - Bulgarije, Duitsland, Nederland, Portugal en Ierland - om waardevolle inzichten te verzamelen van mensen die hun persoonlijke ervaringen deelden.

AUTEURS

ISIS Instituut voor Sociale Infrastructuur (Duitsland)
Jana Eckert
Vincent Holzapfel
Jesper Schulze

Alzheimer Bulgarije Vereniging (Bulgarije)
Irina Ilieva
Kristia Ivanova
Maya Marinova

Dublin City University (Ierland)
Carolina Cornejo
Christine O'Kelly

SHINE 2Europe (Portugal)
Inês Saavedra
Flávia Rodrigues
Carina Dantas

AFEdemy (Nederland)
Dieuwertje van Boekel
Bart Borsje

DANKWOORD

We willen alle respondenten bedanken die zo vriendelijk waren om met ons te praten, hun verhalen en meningen met ons te delen en ons inzicht gaven in de situatie, zowel persoonlijk als nationaal.

GRAFISCH ONTWERPER

Rachel Tilcock, **SHINE**

Medegefinancierd door de Europese Unie

Gefinancierd door de Europese Unie. De hier geuite ideeën en meningen komen echter uitsluitend voor rekening van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs die van de Europese Unie of het Europese Uitvoerende Agentschap onderwijs en cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan ervoor aansprakelijk worden gesteld.

© 2025 Memorable Consortium

Deze publicatie is gelicentieerd onder de internationale licentie Creative Commons Attribution - ShareAlike 4.0 (CC BYSA 4.0).

Uitzondering: De citaten van onze geïnterviewden zijn gelicentieerd onder de internationale licentie Creative Commons Attrib-utionNonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0).

Inhoud

01 Samenvatting 5

02 Kunst, cultuur en dementie – betekenisvolle ontmoetingen creëren 6

03 Het belang en de mogelijkheden van cultuurparticipatie in de dementiezorg 8

04 Uitdagingen en benodigdheden 14

05 Huidige staat van dementievriendelijke culturele instellingen in europa 23

06 Best practice voorbeelden van dementievriendelijke culturele ruimtes 27

- Movement to music: inclusief voor dementie, dun laoghaire [Ierland] 27
- Rap-cd reminitenz [Duitsland] 29
- Switch2move [Nederland] 30
- Het azure-project: dementievriendelijke rondleidingen door culturele instellingen [Ierland] 31
- Het aida-project (interactie tussen alzheimerpatiënten via digitale media en kunst) [Italië, Griekenland, Ierland, Bulgarije, Slovenië] 33
- Virtuele rondleidingen door culturele en historische bezienswaardigheden [Bulgarije] 34
- Langer fit door muziek! [Duitsland] 35
- Marcar o lugar – encontros no museu [Portugal] 37
- Het ‘forget me nots’ koor [Ierland] 39
- Eu no museu [Portugal] 41
- Kennst du noch? [Duitsland] 43
- Je kunt me gerust een geheim vertellen [Nederland] 44

07 Verwijzingen 46

01

Samenvatting

Dit compendium kijkt naar de rol van kunst- en cultuuractiviteiten in het verbeteren van de levenskwaliteit van mensen met dementie. Op basis van bevindingen uit Bulgarije, Duitsland, Ierland, Nederland en Portugal laat deze publicatie zien hoe culturele deelname zelfexpressie kan bevorderen, identiteit kan versterken en de sociale inclusie van mensen met dementie kan verbeteren.

De belangrijkste bevindingen laten zien dat deelname aan culturele activiteiten emotionele, cognitieve en sociale voordelen biedt. Deze activiteiten bieden andere manieren van communiceren en zelfexpressie, vooral wanneer taalgebruik en het normale denkvermogen minder worden. Meedoen aan het culturele leven helpt om de eigen identiteit te behouden en te bevestigen en zorgt voor een verbinding tussen iemands verleden en het heden. Het draagt ook bij aan een betere emotionele en mentale gezondheid, vermindert sociaal isolement en helpt om sociale netwerken op te bouwen.

Dit compendium benadrukt het belang van een persoonsgerichte, flexibele en inclusieve aanpak van culturele initiatieven. Succesvolle deelname aan culturele activiteiten vereist dat deze worden afgestemd op de behoeften, voorkeuren en mogelijkheden van elk individu. Er zijn ook blijvende beleidsmaatregelen en werkwijzen nodig, waaronder het opnemen van kunst en cultuur in zorgsystemen en beleidskaders voor cultuur.

Om deze doelen te bereiken, moeten toegankelijke culturele ruimtes worden gecreëerd, gerichte trainingen worden aangeboden aan culturele begeleiders en zorgprofessionals, en moet er stabiele financiële steun zijn.

02

Kunst, cultuur en dementie – betekenisvolle ontmoetingen creëren

Cultuur verbindt ons. Het biedt plezier, inspiratie en een gevoel van erbij horen — waarden die belangrijk blijven voor mensen met dementie. Kunstzinnige en culturele activiteiten kunnen momenten van zelfexpressie bieden, de identiteit versterken en wegen openen naar deelname en inclusie, ook als het denkvermogen verandert. Ze creëren ook ruimte voor gedeelde ervaringen tussen mensen met dementie, hun families, verzorgers, kunstenaars en cultuurprofessionals — wat verrijkend is voor iedereen die betrokken is.

Dit compendium brengt inzichten samen uit vijf Europese landen - Bulgarije, Duitsland, Ierland, Nederland en Portugal - om te laten zien hoe kunst en cultuur de levenskwaliteit van mensen met dementie kunnen verbeteren. Op basis van praktijkvoorbeelden, onderzoeken en interviews met deskundigen laat deze publicatie de kracht zien van creatief bezig zijn voor welzijn, sociale verbondenheid en waardigheid.

De bevindingen laten niet alleen de positieve invloed zien van kunst- en cultuuractiviteiten, maar benadrukken ook het belang van een persoonsgerichte, flexibele en inclusieve aanpak. Mensen met dementie hebben allemaal hun eigen levensverhalen, voorkeuren en behoeften — succesvolle deelname aan cultuur moet die eigenheid erkennen en zich daaraan aanpassen.

Tegelijk zijn er praktische en organisatorische vragen: Welke kennis en vaardigheden zijn nodig, voor familieleden, vrijwilligers, kunstenaars of medewerkers uit de culturele sector, om mensen met dementie te begeleiden in culturele omgevingen? Welke soorten ondersteuning maken deelname makkelijker? Welke veranderingen in denken of beleid zijn nodig om het culturele leven echt toegankelijk te maken voor iedereen?

Dit compendium gaat in op deze vragen door een overzicht te geven van bestaande uitdagingen en leerbehoeften, en beschrijft veelbelovende beleidsinitiatieven in de deelnemende landen. Bovenal brengt het voorbeelden uit de praktijk tot leven — projecten en ideeën die laten zien hoe deelname aan cultuur voor mensen met dementie op een creatieve en succesvolle manier mogelijk is.

De volgende hoofdstukken nodigen uit tot nadenken, leren en meewerken aan een inclusievere en dementievriendelijke culturele omgeving — waar iedereen zich welkom en gewaardeerd voelt.

Dementie is geen specifieke ziekte. Het is een verzamelnaam voor verschillende symptomen die te maken hebben met een achteruitgang in het geheugen of andere denkfuncties. Symptomen zijn onder andere geheugenverlies, verminderde beoordelingsvaardigheden en veranderingen in stemming en gedrag. Dementie kan verschillende oorzaken hebben en samengaan met verschillende ziektes.

De meest voorkomende vorm van dementie is de ziekte van Alzheimer. Die komt voor in 60 tot 80% van de gevallen. De symptomen beginnen meestal met licht geheugenverlies en verergeren geleidelijk. Maar er kunnen ook andere medische oorzaken zijn. Elke vorm van dementie heeft andere kenmerken en een eigen verloop, maar alle vormen zorgen voor achteruitgang van het denkvermogen. Dementie wordt vaak onterecht 'seniliteit' of 'seniele dementie' genoemd. Dat komt voort uit het vroeger veel voorkomende misverstand dat achteruitgang van het denkvermogen onvermijdelijk bij ouderdom hoort.

03

Het belang en de mogelijkheden van cultuurparticipatie in de dementiezorg

In verschillende landen — van Duitsland tot Ierland, Nederland, Portugal en Bulgarije — laten de bevindingen van het Memorable-project en soortgelijk onderzoek steeds dezelfde thema's zien over de emotionele, cognitieve en sociale voordelen van deelname aan culturele activiteiten. Deze inzichten tonen niet alleen aan dat mensen met dementie zich persoonlijk kunnen verrijken, maar wijzen ook op bredere kansen voor de samenleving om inclusie te bevorderen, stigma te verminderen en het algemene beeld over mensen met dementie te herzien.

CULTUURPARTICIPATIE ALS WEG NAAR VERBINDING EN EXPRESSIE

Een rode draad die uit het onderzoek naar voren komt, is dat culturele deelname een waardevol alternatief biedt voor communicatie en zelfexpressie. Naarmate dementie vordert, kunnen taalgebruik en gewone vormen van denken achteruitgaan. Dit maakt het moeilijker om sociale relaties en de eigen identiteit te behouden (Begley et al., 2023; Leung et al., 2021). Kunst — of het nu gaat om muziek, beeldende kunst, theater, dans of verhalen vertellen — maakt andere, non-verbale, vormen van contact en betekenis mogelijk. Deze bevinding, die sterk naar voren komt in het Duitse vooronderzoek (BMFSFJ, 2020), laat zien dat mensen gevoelens, voorkeuren en herinneringen kunnen uitdrukken via creatieve middelen, zelfs als hun taalvaardigheid afneemt.

De bevindingen uit Ierland ondersteunen dit beeld. Begeleiders en verzorgers beschrijven momenten waarop mensen met dementie zich intens en oprecht wisten te uiten via muziek, poëzie of beeldende kunst, en anderen vaak verrasten met hun emotionele betrokkenheid en reacties. Voor zulke momenten van contact is geen training of ervaring in kunst en cultuur nodig; ze bevestigen juist de aangeboren creativiteit en het handelingsvermogen die voor mensen met dementie toegankelijk blijven, ongeacht hun cognitieve toestand. Deze mogelijkheid tot artistieke zelfexpressie is zowel versterkend voor de deelnemers zelf, als ook verrijkend voor hun verzorgers, familie en gemeenschap (Cornejo et al., 2025; Chancellor et al., 2014).

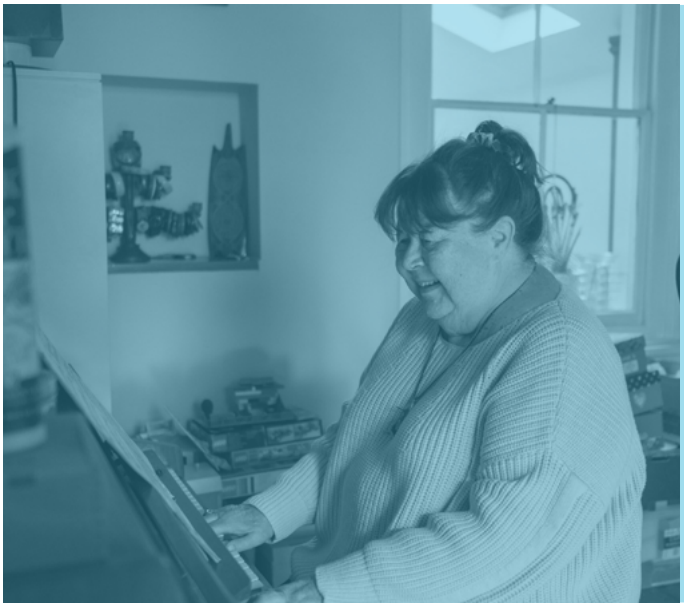
> "Creativiteit blijft behouden bij dementie - het is zichtbaar, en dit brengt welzijn en waardigheid."
>
> (Filipa Aniceto, Expert van Alzheimer Portugal)

> “Gewoon zingen als een groep [...] lijkt zeer effectief te zijn voor de bewoners zelf of de cliënten van de dagopvang, en als er familieleden zijn en als er personeel is, en ook voor ons.”
>
> (Muzikant en begeleider, Ierland)

WELZIJN, IDENTITEIT EN SOCIALE INCLUSIE

Naast directe vormen van expressie speelt culturele deelname ook een belangrijke rol bij het behouden en versterken van de identiteit. Dementie verstoort vaak het gevoel van eigenheid, doordat herinneringen, taalvaardigheid en het dagelijks functioneren geleidelijk versplinteren. Toch bieden artistieke activiteiten manieren om de eigen identiteit, zowel van vroeger als van nu, terug te vinden en te bevestigen. In Ierland werden projecten met muziek en songwriting beschreven als manieren om het erfgoed en de levensverhalen van deelnemers vast te leggen. Zo ontstaat er een verbinding tussen het persoonlijke verleden en de huidige ervaring. Ook uit onderzoek in Bulgarije blijkt dat deelname aan vertrouwde culturele en spirituele activiteiten — zoals traditionele muziek, religieuze rituelen en verhalen vertellen — mensen helpt om contact te houden met hun culturele achtergrond en persoonlijke waarden. Dit helpt men om zich doelgericht en verbonden te blijven voelen (Ilieva et al., 2025).

Deze rol van culturele betrokkenheid als manier van identiteitsbehoud is bijzonder belangrijk in de zorg voor mensen met dementie, omdat het behouden van een gevoel van eigenheid essentieel is voor het mentale welzijn. Zulke activiteiten helpen ook om het leven met dementie menselijker en waardiger te maken in de ogen van anderen. Begeleiders, verzorgers en onderzoekers uit verschillende landen

> “Ze hield van muziek. Voor haar, met al die geheugenproblemen, was het erg geruststellend om de teksten van de liedjes te onthouden... Ze zong, danste soms zelfs, op de Bolero van Ravel... We hebben er enorm van genoten.”
>
> (Zorgprofessional, Ierland)

merkten op dat wanneer mensen met dementie deelnemen aan het culturele leven — of dat nu is via co-creatie, optreden of gewoon door betekenisvolle observatie — ze zichtbaar worden als actieve deelnemers, en niet alleen als zorgontvangers. Op deze manier draagt culturele deelname bij aan sociale inclusie en helpt het om het stigma en de uitsluiting te doorbreken die vaak gepaard gaan met een dementiediagnose (Phillipson et al., 2019).

"Hij heeft nog steeds zijn mensen [in het koor]. Hij is opgewekt. (...) Het was duidelijk die ochtend: vanaf het moment dat hij bij het koor kwam, straalde mijn man. Het was zo mooi."

(Mantelzorger van haar man, Duitsland)

VERBETERING VAN DE EMOTIONELE EN MENTALE GEZONDHEID

Een ander veelvoorkomend thema was het effect van culturele activiteiten op de emotionele en mentale gezondheid. Angst, depressie, lusteloosheid en onrust komen vaak voor bij dementie (Leung et al., 2021). Initiatieven die deze klachten kunnen verlichten zijn van grote waarde, zeker omdat er geen genezende behandelingen zijn. Uit onderzoek in meerdere landen blijkt dat deelname aan kunst de stemming kan verbeteren, stress en angst kan verminderen en het gevoel van plezier en betrokkenheid bij het leven kan vergroten. In Nederland lieten grootschalige participatieve onderzoeken, zoals 'Kunst in de Zorg' (Groot et al., 2021), zien dat oudere mensen — waaronder veel mensen met dementie — plezier, ontspanning en nieuwe energie ervaarden tijdens kunstprojecten. Vergelijkbare resultaten werden gezien bij museumprojecten in Portugal, waar zelfs korte sessies van creatief bezig zijn meetbare verbeteringen in stemming en welzijn opleverden, ongeacht het stadium van dementie (Gomes et al., g.d.). Belangrijk is dat deze emotionele voordelen niet alleen gelden voor de mensen met dementie zelf. Ook mantelzorgers en familieleden geven aan dat de kwaliteit van de relatie verbetert, dat de zorg minder belastend voelt en dat ze opnieuw samen plezier kunnen beleven tijdens culturele activiteiten. Deze dubbele werking benadrukt het relationele karakter van cultuurparticipatie: het zorgt niet alleen voor persoonlijke verrijking, maar ook voor verbondenheid en wederzijds begrip binnen de zorgrelatie (Regier, et al., 2017).

SOCIALE NETWERKEN OPBOUWEN EN ISOLEMENT VERMINDEREN

Dementie leidt vaak tot sociale terugtrekking, isolement en uitsluiting uit het openbare leven. Culturele interventies kunnen dit tegengaan door ontmoetingsplekken te creëren waar sociale interactie, wederzijdse erkenning en gemeenschapsgevoel centraal staan. In Bulgarije, Portugal, Nederland en Ierland vertelden begeleiders en onderzoekers hoe groepsactiviteiten op het gebied van kunst vriendschappen, onderlinge steun en solidariteit tussen deelnemers en hun families bevorderden. Hoewel zulke activiteiten nog weinig voorkomen, boden ze waardevolle momenten van contact, waarin mensen met dementie zich "zoals iedereen" konden voelen en gelijkwaardig konden deelnemen aan het gezamenlijke leven.

Inclusieve culturele instellingen maken het ook mogelijk om mensen met dementie beter te betrekken in de maatschappij. In Duitsland werd benadrukt hoe belangrijk het is om culturele programma's niet te beperken tot aparte doelgroepen. Steeds meer wordt erkend dat culturele activiteiten samen mét mensen met dementie moeten worden bedacht en uitgevoerd, niet alleen vóór hen. Zulke inclusieve benaderingen gaan in tegen het denken in gebreken dat vaak overheerst in de dementiezorg en stimuleren juist een houding van kunnen, bijdragen en samen creëren (BMFSFJ, 2020).

Deze inzichten sluiten aan bij vergelijkbare ontwikkelingen in Portugal, waar museuminitiatieven zoals 'concurMiD' (een netwerk van Portugese musea voor inclusie in de context van dementie) cultuurmedewerkers trainen in het op een betekenisvolle manier betrekken van mensen met dementie. Zo blijven

"Ik denk dat we er heel erg voor moeten waken dat we niet vanuit onze goede bedoelingen om voor mensen met dementie iets te organiseren, een samenleving creëren voor 'zieke mensen' en een samenleving creëren voor 'niet zieke mensen'. [...] Dan creëer je hetzelfde als wat we hebben gedaan met de verpleeghuizen, namelijk inclusie binnen de exclusie."

(Teun Toebes, zorgvernieuwer en -ethicus, Nederland)

openbare culturele ruimtes open, gastvrij en toegankelijk voor iedereen. Deze visie op een “dementievriendelijke” cultuur, die niet alleen wordt vormgegeven binnen zorginstellingen maar ook in het dagelijks sociale en maatschappelijke leven, wijst op de noodzaak om breder na te denken over hoe we onze gemeenschappen, het cultuurbeleid en de sociale infrastructuur inrichten (van Boekel et al., 2025).

MOGELIJKHEDEN VOOR INTERVENTIES OP MAAT

Een gemeenschappelijk element in alle contexten is de noodzaak om culturele interventies te personaliseren. De ervaring van dementie verschilt sterk per persoon, afhankelijk van iemands achtergrond, interesses, het stadium van de ziekte en persoonlijkheid. Er bestaat dus geen culturele vorm die voor alle deelnemers even geschikt is. Respondenten in het Memorable-project benadrukten dat bij de meest effectieve activiteiten rekening wordt gehouden met iemands persoonlijke geschiedenis, culturele voorkeuren en huidige mogelijkheden. Sommige mensen reageren sterk op muziek en zang, terwijl anderen juist betekenis vinden in beeldende kunst, handvaardigheid, theater of tuinieren. Het bestaande brede aanbod aan culturele en kunstzinnige activiteiten biedt veel mogelijkheden voor gebruik op dit gebied.

In Nederland benadrukt het rapport van Movisie (2018) hoe belangrijk het is om activiteiten af te stemmen op de interesses van deelnemers, professionele kunstenaars erbij te betrekken en structurele ondersteuning voor dit soort programma’s te bieden. Ook uit het onderzoek van Regier, Hodgson en Gitlin (2017) blijkt hoe belangrijk de juiste duur, duidelijke aanwijzingen en een passende omgeving zijn om deelname in verschillende stadia van dementie te bevorderen. Deze aanpassingen vergroten niet alleen de effectiviteit van culturele interventies, maar bevestigen ook de waardigheid en persoonlijkheid van de deelnemers, en erkennen hen als unieke mensen met een eigen levensverhaal en wensen.

OP WEG NAAR EEN DEMENTIEVRIENDELIJKE CULTURELE TOEKOMST

Gezamenlijk laten deze bevindingen zien dat cultuurparticipatie in de dementiezorg veel waarde heeft. Kunst en culturele activiteiten zijn meer dan alleen afleiding of vermaak; ze zijn middelen voor expressie, identiteit, gemeenschap en welzijn. Ze maken het mogelijk dat mensen met dementie betekenisvol contact maken met anderen, hun gevoel van eigenwaarde behouden en actief een rol in de samenleving blijven spelen. Dit komt niet alleen henzelf ten goede, maar ook hun families, verzorgers en de bredere gemeenschap.

Op basis van deze veelbelovende voorbeelden zou de toekomst zich moeten richten op het verbeteren van de toegankelijkheid van tot cultuurparticipatie. Dit betekent dat inclusief ontwerp een vast onderdeel moet zijn van reguliere culturele instellingen en dat kunstgerichte interventies geen luxe aanvulling mogen zijn, maar een vast onderdeel van een holistische dementiezorg. Hiervoor is samenwerking nodig tussen zorgdiensten, culturele organisaties, onderwijsinstellingen en beleidsmakers, alsmede verder onderzoek om interventies te verbeteren en te evalueren.

Uiteindelijk komen de uiteenlopende ervaringen uit Duitsland, Ierland, Nederland, Portugal en Bulgarije samen in één inzicht: mensen met dementie, ongeacht stadium of ernst, behouden een fundamentele behoefte en het recht om deel te nemen aan het culturele en creatieve leven van hun gemeenschap. Het ondersteunen van deze deelname is niet alleen een kwestie van therapeutisch voordeel; het is een kwestie van waardigheid, rechtvaardigheid en sociale inclusie.

04

Uitdagingen en benodigdheden

"Ik denk dat de grootste hindernis is om mensen te accepteren voor wie ze nu zijn. Dat kan een uitdaging zijn in openbare ruimtes."

(Susanne Schmidt-Neubauer, raadgeefster, kunstenares, workshopleidster - Oostenrijk)

Zoals in de voorgaande hoofdstukken is aangetoond, kunnen kunst- en cultuuractiviteiten het leven van mensen met dementie enorm verrijken en momenten van vreugde, verbinding en zelfexpressie bieden. Deze ervaringen worden zeer gewaardeerd – niet alleen door de direct betrokkenen, maar ook door hun families, verzorgers en de samenleving als geheel.

Maar om culturele deelname optimaal tot zijn recht te laten komen, moeten er aan enkele belangrijke voorwaarden worden voldaan. Deze hebben te maken met de leefomstandigheden van mensen met dementie en met de structuren en benaderingen binnen culturele instellingen en zorgomgevingen. Het is ook belangrijk te benadrukken dat verschillende landen zich op verschillende niveaus bevinden als het gaat om vaste processen en programma's voor het creëren van dementievriendelijke ruimtes.

WOONSITUATIE EN INDIVIDUELE BEHOEFTEN

Mogelijkheden voor culturele deelname hangen sterk samen met iemands leefsituatie en verschillen daarom per persoon. Mensen die thuis wonen kunnen bijvoorbeeld te maken krijgen met mobiliteitsproblemen, beperkte steun van familieleden door tijdgebrek, gevoelens van eenzaamheid of de invloed van maatschappelijke stigma's (Cornejo, C. et al., 2025).

"Ik hou er niet van om alleen te gaan; Ik voel me er meer geïsoleerd door."

(Persoon met dementie, Bulgarije)

In woonzorgcentra maken culturele activiteiten vaak deel uit van georganiseerde groepsprogramma's, wat deelname makkelijker kan maken. Toch is er ruimte om deze activiteiten verder te verbeteren door meer mogelijkheden te bieden voor persoonlijke invulling, eigen expressie en flexibiliteit. Ondersteuning en training van personeel, gericht op het personaliseren van culturele ervaringen, kan hierbij veel verschil maken (Hatton, 2021).

"De verschillen in beginpunten waren te breed om iedereen recht te doen."

(Andrea Braun, tentoonstellingsgids, Duitsland, over hoe het verschil in ziekte-fase een uitdaging vormt, Netzwerk Kultur und Demenz, 2021: 36)

Naarmate de ziekte vordert, kunnen cognitieve veranderingen van invloed zijn op hoe mensen sociaal en cultureel deelnemen. Beslissingen over activiteiten worden soms genomen zonder de persoon met dementie erbij te betrekken, wat onbedoeld hun gevoel van autonomie en zelfbeschikking kan beperken. Tegelijkertijd voelen mensen in hun omgeving – vrienden, buren of zelfs zorgprofessionals– zich soms onzeker over hoe ze te betrekken, wat kan leiden tot terughoudendheid of overbescherming, die onbedoeld de isolatie versterkt (Holzapfel et al., 2025).

Interviews bevestigen dat veel mensen met dementie behoefte blijven houden aan betekenisvolle activiteiten, sociale contacten en erkenning van hun identiteit. Kunst en cultuur kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het vervullen van deze wensen. Hiervoor moeten programma's echter gemakkelijk toegankelijk zijn, duidelijk worden gecommuniceerd en aansluiten bij de individuele interesses en behoeften.

> “Mensen willen niet geëntertaind worden, mensen willen een betekenisvol leven.”
>
> (Teun Toebes, zorgvernieuwer en -ethicus, Nederland)

PROGRAMMAONTWERP, TRAINING EN EVALUATIE

Hoewel er steeds meer bewustzijn is over dementie in cultuur- en zorginstellingen, zijn er nog veel mogelijkheden om kennis, vaardigheden en samenwerking op dit gebied te vergroten. Personeel in de verpleeg- en zorgsector kan bijvoorbeeld baat hebben bij extra training in het ondersteunen van de emotionele, communicatieve en psychische behoeften van mensen met dementie. Ook cultuurprofessionals kunnen profiteren van richtlijnen en middelen over hoe zij inclusieve, dementievriendelijke ervaringen kunnen ontwerpen en aanbieden.

In sommige landen, zoals Bulgarije, maken specifieke trainingen en materialen over dit onderwerp nog geen vast onderdeel uit van basisopleidingen of permanente professionele ontwikkeling. Dit biedt een duidelijke kans om nieuwe opleidingsprogramma’s te ontwikkelen en het bewustzijn in verschillende sectoren te vergroten (Ilieva et al., 2025).

Een veelbelovende aanpak ligt in de ontwikkeling van flexibele, persoonsgerichte en samen met de doelgroep gemaakte programma’s. Mensen met dementie reageren heel verschillend op kunst- en cultuuractiviteiten, afhankelijk van hun interesses, levensgeschiedenis, stemming en cognitieve mogelijkheden. Traditionele formats, zoals lange concerten of ingewikkelde tentoonstellingen, passen niet altijd goed bij deze behoeften. Korte, duidelijk gestructureerde en aanpasbare formats bieden daarentegen ruimte voor individuele beleving en expressie.

Naast de inhoud zijn ook structurele aspecten belangrijk, zoals toegankelijke ingangen, drempelvrije paden, geschikte openingstijden en duidelijke taakverdelingen binnen teams om inclusie te ondersteunen. Training die zich richt op het verminderen van stigma en het verbeteren van communicatie kan verder bijdragen aan vertrouwen en veiligheid in culturele ruimtes, waardoor deze inclusiever en gastvrijer worden voor iedereen.

Veel familieleden en mantelzorgers voelen zich onzeker of culturele diensten geschikt en nuttig zijn voor hun naasten, vaak omdat de informatie hierover onvolledig of onduidelijk is. Dit biedt culturele instellingen de kans om transparanter en met meer vertrouwen te communiceren over wat zij te bieden hebben voor mensen met dementie.

> "Eén van de uitdagingen is dat instellingen de hoeveelheid tijd erkennen die nodig is of wordt besteed aan training. De training duurt drie dagen. ... Soms is het voor een organisatie vijf dagen, afhankelijk van het aantal deelnemers. Er zijn drie dagen training, en dan is er nog een sessie voor elk personeelslid waar zij (het personeel) een oefensessie geven."
>
> (Programmamanager, Ierland)

Mantelzorgers en familieleden spelen een dubbele en belangrijke rol bij deelname: zij maken culturele betrokkenheid vaak mogelijk door hun steun, maar kunnen dit ook onbedoeld beperken door overbescherming of onzekerheid (Polden et al., 2025; Kasper et al., 2015). Daarom is het belangrijk dat culturele programma's ook rekening houden met de behoeften van begeleidende personen, hen ondersteunen, advies geven, geruststellen en hen onnodige verantwoordelijkheid uit handen nemen (Liu et al., 2022).

FYSIEKE TOEGANKELIJKHEID EN INCLUSIEVE SFEER

Mantelzorgers en professionals noemen verschillende aspecten die bepalen hoe gemakkelijk mensen met dementie culturele instellingen kunnen bezoeken. Fysieke toegankelijkheid blijft een belangrijke factor: voorzieningen zoals drempelvrije toiletten, liften in plaats van trappen, prikkelarme

> "Maar ik weet wel één keer dat we bij een concert waren en dat [hij] op het verkeerde moment naar de WC ging. Dat was in een kerk en toen wilde hij gewoon teruglopen naar de plaats waar we zaten. Maar dat betekent dat hij vlak voor de dirigent de hele kerk door moest en daar werd hij gelukkig opgevangen door vrienden die hem zagen en die vonden dat hij beter bij hen kon blijven zitten. Dus ja, mensen zijn wel een beetje onberekenbaar wanneer ze in een voorstelling zijn."
>
> (Mantelzorger, Nederland)

omgevingen en handige hulpmiddelen voor mobiliteit of incontinentie vergroten het comfort en het zelfvertrouwen aanzienlijk (Hatton, 2021).

Sommige culturele ruimtes kunnen verder verbeterd worden door het aanpassen van de verlichting, het vermijden van te veel prikkels en het plaatsen van duidelijke en gemakkelijk te begrijpen wegwijzering. Deze aanpassingen zijn niet alleen nuttig voor bezoekers met dementie, maar verbeteren de omgeving voor alle gasten.

Een muziektherapeut uit Ierland merkte op dat inclusie niet alleen gaat over fysieke toegankelijkheid maar ook over de sfeer: “Soms is het al een uitdaging om mensen over de drempel te krijgen. Dat gaat niet alleen over fysieke toegang; het gaat ook over hoe welkom ze zich voelen in die ruimte.” Het creëren van dit gevoel van welkom vraagt om bewustzijn, gevoeligheid en een open houding van medewerkers, kwaliteiten die gestimuleerd en versterkt kunnen worden door training en positief leiderschap.

Vervoer kan ook een doorslaggevende rol spelen, vooral in landelijke gebieden waar passende vervoersmogelijkheden beperkt zijn. Mobiele culturele formats en activiteiten op locatie, die evenementen rechtstreeks naar verschillende gemeenschappen of zorginstellingen brengen, zijn creatieve manieren om deze afstanden te overbruggen (van Boekel et al., 2025). Een expert benadrukte in een interview in Nederland dat culturele programma’s altijd zo ontworpen moeten zijn dat ze drempelvrij, goed bereikbaar en afgestemd op individuele behoeften zijn. Als deelname buitenshuis niet mogelijk is, kunnen culturele ervaringen direct naar zorginstellingen gebracht worden.

“Misschien zouden culturele evenementen dichter bij hen moeten worden gebracht [...]. Er kan moeite worden gedaan om een locatie te vinden voor een reizende tentoonstelling die door verschillende steden van Ierland gaat. En hetzelfde kan met muziek worden gedaan.”

(Zorgprofessional, Ierland)

Hulp van vrijwilligers en informatie op digitale platforms kunnen de toegankelijkheid verbeteren met betrekking tot oriëntatie, begeleiding en praktische hulp. Het delen van goede praktijkvoorbeelden is daarbij essentieel, omdat voorkennis de organisatie en het succes van culturele activiteiten aanzienlijk vergemakkelijkt (van Boekel et al., 2025).

HULPBRONNEN, INVESTERINGEN EN DUURZAAMHEID

Het versterken van de rol van culturele participatie in dementiezorg vraagt om inzet op elk niveau van planning en uitvoering. Dit omvat een doordachte programmaontwikkeling, voortdurende scholing van personeel en duurzame financiële ondersteuning. Hoewel dit uitdagingen kan opleveren op het gebied van middelen, komt dergelijke investering uiteindelijk de hele instelling ten goede doordat het een inclusiever, responsiever en meer op de gemeenschap gericht aanbod creëert (Polden et al., 2025).

De kwaliteit van culturele programma's hangt sterk af van gerichte training van cultuurmedewerkers en nauwe samenwerking met zorgprofessionals en andere betrokkenen. Inclusieve programma's moeten zodanig worden ontworpen dat ze aantrekkelijk zijn voor alle bezoekers, ongeacht dementie, en de algemene toegankelijkheid verbeteren. Bibliotheken laten bijvoorbeeld zien dat basisprincipes zoals respectvolle communicatie, geduld en duidelijke informatievoorziening de ervaring voor iedereen verbeteren, niet alleen voor mensen met dementie (Holzapfel et al., 2025).

Het verder ontwikkelen van programma's die zowel cognitieve als emotionele behoeften aanspreken, blijft een belangrijk doel. Momenteel is er nog veel ruimte voor aanpassing en innovatie op dit vlak. Systematische scholing en bijscholing kan ervoor zorgen dat cultuurprofessionals zich zekerder voelen en beter voorbereid zijn op het werken met uiteenlopende doelgroepen.

Financiële ondersteuning is een andere sleutel tot succes. Respondenten merkten op dat financieringsstructuren soms de inhoud van programma's bepalen, waardoor instellingen plannen op basis van beschikbare budgetten in plaats van de daadwerkelijke behoeften van mensen met dementie. Een verschuiving naar stabiele, behoeftegestuurde financiering kan meer ruimte creëren voor creativiteit en kwaliteit. In sommige partnerlanden, zoals Bulgarije, zijn programma's voor mensen met dementie nog niet vanzelfsprekend en leunen zij vaak op externe projecten of

> "Heel belangrijk is: afstemmen op de persoon met dementie, afstemmen op de behoefte. Welke groep heb ik? Welke groep haal ik hier naartoe? Hoe ver zijn ze? Wat kunnen ze wel en wat niet? Afstemmen op hén en niet van 'hé, ik heb iets leuks. Oh, wat kunnen we hiermee doen voor die mensen met dementie?' Maar andersom denken. En dat is in het verzorgingstehuis nog wel eens een ding, ze denken vanuit hun eigen systeem, niet vanuit de persoon met dementie."
>
> (Dick Kits, zorgprofessional en auteur, Nederland)

vrijwillige inzet (Ilieva et al., 2025).

Zelfs wanneer activiteiten gratis worden aangeboden, kunnen kosten zoals vervoer of de noodzaak van een begeleider een belemmering vormen. Ook sociale en economische factoren kunnen de toegang beïnvloeden. Daarom is het van belang de waarde van culturele participatie voor mensen met dementie te erkennen en hiervoor passende financiële en beleidsmatige ondersteuning te waarborgen (Saavedra et al., 2025).

Het integreren van culturele diensten in het bredere systeem van dementiezorg, ondersteund door geactualiseerd beleid en erkende kwalificaties, is essentieel voor duurzaam succes.

> "Want er was echt veel belangstelling voor groei, die de afgelopen jaren fenomenaal is geweest. COVID was op dat vlak een keerpunt. [...] Voor het eerst was er financiering beschikbaar die verder ging dan één maand per jaar [...]. Maar nu, op dit moment, is het nog maar zes maanden. En ik heb zoiets van, oh, waarom?"
>
> (Facilitator en programmaleider, Ierland)

DE NOODZAAK VAN DUURZAAM BELEID EN DUURZAME PRAKTIJK

Ondanks deze positieve resultaten zijn er nog steeds uitdagingen en hiaten. Een veelgehoorde zorg is de noodzaak van een duurzame infrastructuur en financiering om culturele activiteiten in de dementiezorg te ondersteunen. In zowel Nederland als Portugal wijzen rapporten erop dat er wel kleinschalige en goed ontvangen projecten bestaan, maar dat deze vaak afhankelijk zijn van korte termijn financiering of een pilotstatus hebben. Daardoor bestaat het risico dat zij stoppen zodra de eerste steun eindigt. Om het volledige potentieel van kunst en cultuur voor inclusie van mensen met dementie te benutten, moeten deze praktijken sterker worden geïntegreerd in zorgsystemen, onderwijsprogramma's en het cultuurbeleid (van Boekel et al., 2025; Saavedra et al., 2025).

Daarnaast merkten respondenten in het 'Memorable'-project op dat het algemene bewustzijn en begrip van dementie in veel situaties nog beperkt zijn. Dit draagt bij aan angst, stigma en uitsluiting. Cultuurparticipatie initiatieven spelen daarom niet alleen een rol in het individuele welzijn, maar ook in het veranderen van het maatschappelijke beeld van ouder worden, geheugenverlies en cognitieve beperkingen. Programma's die mensen met dementie een plek geven in het openbare culturele leven, bijvoorbeeld door tentoonstellingen, optredens of gezamenlijke creatieve projecten, helpen om stereotypen te doorbreken en het publieke beeld van leven met dementie te verbreden.

"[...] Er is een soort zelfstigma. Mensen met beginnende dementie zeggen: 'oh, ik wil daar niet heen, want misschien weet ik het niet meer, en dan val ik door de mand en zien mensen dat ik dementie heb'. Maar dan, als ze gaan en merken dat iedereen daar geheugenproblemen heeft, dan schamen ze zich minder en voelen ze zich deel van die groep."

(Mantelzorger en onderzoeker, Ierland)

BEWUSTWORDING, BEELDVORMING EN EDUCATIE

Publiek bewustzijn en de manier waarop men naar dementie kijkt, spelen een centrale rol in de vraag of mensen met dementie zich uitgenodigd en aangemoedigd voelen om deel te nemen aan het culturele leven. Stigma, onzekerheid en verouderde ideeën over dementie kunnen ervoor zorgen dat individuen en gezinnen zich terugtrekken uit sociale activiteiten, uit angst voor afwijzing of onbegrip (Baptista, 2023; Evans-Lacko et al., 2024).

Duidelijke informatie, respectvolle taal en positieve voorbeelden kunnen helpen om deze beelden te veranderen en culturele ruimtes inclusief te maken voor iedereen. Wanneer mensen met dementie in de publieke opinie worden gezien als actief, creatief en in staat om plezier te ervaren en zichzelf te uiten, groeit hun vertrouwen om mee te doen.

Mantelzorgers en professionals gaven aan dat zij meer mogelijkheden willen om kennis uit te wisselen, ervaringen te delen en een gemeenschappelijk begrip te ontwikkelen van wat dementievriendelijke cultuur in de praktijk betekent. Korte trainingen of certificaten zijn een goed begin, maar een dieper, verbonden en continu leerproces is nodig om deze houding echt in instellingen te verankeren (Holzapfel et al., 2025, benadrukkend netwerken en platforms).

Sterkere samenwerking tussen cultuur, zorg en gemeenschapsorganisaties is belangrijk. De publieke beeldvorming over dementie, inclusief hoe ouderenzorg, ouder worden en ziekte worden gezien, moet verschuiven naar een beeld van mensen met dementie als aanwezige, deelnemende en gewaardeerde leden van de samenleving. Alleen dan kan de "sociale onzichtbaarheid" of zogenaamde "sociale dood" die vaak met dementie wordt geassocieerd, worden overwonnen (Brannelly, 2011; Liu et al., 2022). with dementia be overcome (Brannelly, 2011; Liu et al., 2022).

SAMENVATTING AANBEVELINGEN

- **Culturele activiteiten opnemen in de dagelijkse dementiezorg:** richtlijnen ontwikkelen en uitvoeren die culturele activiteiten opnemen als standaardonderdeel van dementiezorgprogramma's.

- **Training en permanente educatie voor zorgmedewerkers bevorderen:** verplichte trainingsmodules invoeren voor zorgverleners over de voordelen en uitvoering van culturele activiteiten in de dementiezorg.

- **Inclusieve en dementievriendelijke culturele ruimtes bevorderen:** culturele instellingen aanmoedigen om programma's te ontwikkelen die inclusief zijn en openstaan voor mensen met dementie, segregatie vermijden en sociale inclusie bevorderen.

- **Meer financiering en middelen voor culturele programma's:** structurele financiering bieden voor culturele programma's om duurzame steun te waarborgen voor lopende en nieuwe initiatieven op het gebied van dementiezorg.

- **Publiek bewustzijn vergroten en stigma verminderen:** bewustwordingscampagnes promoten om de bevolking te informeren over de voordelen van culturele deelname voor mensen met dementie en om vooroordelen en stigma te verminderen die met deze aandoening samenhangen.

i

Volgens Dick Kits, Nederlandse zorgprofessional en auteur, is het belangrijk om te begrijpen hoe het brein van een persoon met dementie werkt: "Als je dat weet, dan weet je ook dat je die mensen langzaam moet benaderen, niet te moeilijke vragen moet stellen, rustig etc. Ja, dat zijn hele simpele dingen, maar die wel essentieel zijn en die zelfs in het verzorgingstehuis nog wel eens over het hoofd worden gezien."

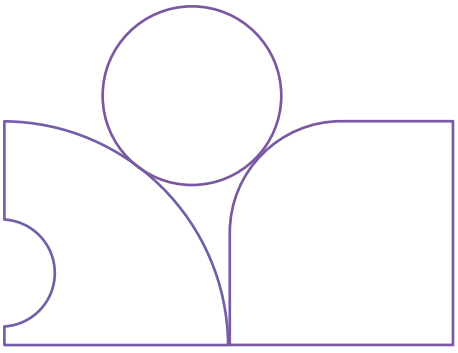
In sommige gevallen, zoals in Bulgarije, is het publieke gesprek over mensen met dementie en het bieden van steun voor hun sociale deelname de afgelopen jaren toegenomen. Dit is te zien in de groeiende interesse voor diensten zoals lotgenotencontactgroepen voor mensen met dementie en hun mantelzorgers. Toch heeft dit gesprek nog niet geleid tot nationale of regionale beleidsplannen die dementievriendelijke culturele ruimtes ondersteunen. Op dit moment is er in Bulgarije geen officiële nationale strategie voor de diagnose, preventie en behandeling van mensen met dementie.

05

Huidige staat van dementievriendelijke culturele instellingen in Europa

In de afgelopen jaren is er een verschuiving zichtbaar in de dementiezorg naar een meer holistische, persoonsgerichte aanpak, als reactie op demografische veranderingen. Culturele deelname speelt een centrale rol bij succesvolle sociale participatie. De nadruk ligt op inclusieve programma's die deelname kunnen bevorderen en zo een positieve invloed hebben op het welzijn en de kwaliteit van leven van mensen met dementie. Toch blijven de beschikbaarheid en toegankelijkheid van dit soort culturele activiteiten een uitdaging, ondanks veelbelovende initiatieven en een groeiend bewustzijn (Cornejo et al., 2025).

Er lijkt op Europees niveau sprake te zijn van bewustzijn, maar er zijn nog steeds structurele tekortkomingen op nationaal niveau. Hoewel het publieke en politieke bewustzijn al is vergroot, worden initiatieven en impulsen vaak nog niet consequent uitgevoerd. Onderzoek en bevindingen in Bulgarije laten bijvoorbeeld zien dat mensen met dementie wel deelnemen aan culturele activiteiten, maar dat er te weinig programma's zijn die speciaal voor hen zijn ontworpen (Ilieva et al., 2025).

> "Zorgorganisaties zouden nauw moeten samenwerken met culturele instellingen om ervoor te zorgen dat mensen met dementie en hun verzorgers niet alleen welkom zijn, maar ook actief worden ondersteund bij het bijwonen van evenementen."
>
> (Mantelzorger, Bulgarije)

Zinvolle deelname door inclusieve programma's blijft een uitdaging voor de culturele sector op Europees niveau. Toch wijzen initiatieven en lokale inspanningen, zoals individuele culturele programma's, er op dat het bij mensen speelt en er veranderingen gaande zijn.

> "Op nationaal niveau zijn er weinig museumprogramma's die specifiek zijn ontworpen voor mensen met dementie en hun verzorgers".
>
> (Alzheimer Portugal)

NATIONAAL EN REGIONAAL BELEIDSLANDSCHAP

Toegang tot, deelname aan en betrokkenheid bij culturele programma's worden in heel Europa steeds prominenter. Als reactie hierop zijn de afgelopen jaren nationale initiatieven ontstaan, vaak door de vorming van hybride beleidsnetwerken. Op macroniveau zijn deze initiatieven meestal verankerd in nationale strategieën die worden geleid door relevante overheidsafdelingen, zoals cultuur (Ierland), gezinszaken (Duitsland) of gezondheid (Portugal en Nederland).

Deze strategieën hebben gemeenschappelijke doelen: het verbeteren van de levenskwaliteit van mensen met dementie en hun families; het versterken van de samenwerking tussen culturele instellingen, zorgaanbieders en lokale gemeenschappen; het bevorderen van toegankelijkheid en training voor personeel; en het ondersteunen van de ontwikkeling van dementievriendelijke omgevingen. Vaak worden speciale werkgroepen opgericht om beleid en wetgevende kaders op te stellen, met principes en richtlijnen voor de uitvoering van dementievriendelijke culturele strategieën.

Europese voorbeelden:

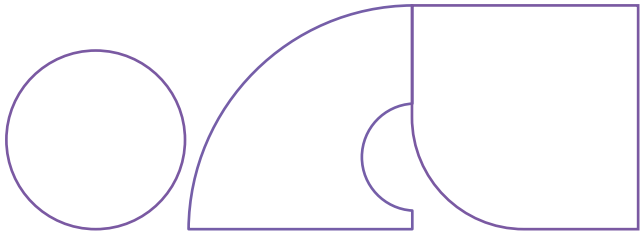
- **Ierland:** "De Kunstraad van Ierland" (2010, 2024); "De Ierse Nationale Dementiestrategie" (gelanceerd in 2014); De 'Dementia: Begrijp Elkaar Campagne' (gelanceerd in 2016); 'Strategisch actieplan voor creatieve kunsten en gezondheid' (2025).

- **Duitsland:** "De Duitse Nationale Dementiestrategie" (2020-2026).

- **Nederland:** 'De Nederlandse Zorgstandaard Dementie' (2020-2026); 'De Nationale Dementiestrategie' (2021-2030); 'Welzijn en kunst op recept' (2011, 2018)

- **Portugal:** "Werkgroep: Grondslagen voor de vaststelling van overheidsbeleid op het gebied van dementie" (2016); 'Gezondheidsstrategie voor Dementie' (2018); 'De Portugese Nationale Dementiestrategie' (2018); 'Nationaal Gezondheidsplan Dementie'.

Daarna zijn het vaak semi-overheidsinstanties of deelstaten die **regionale initiatieven** promoten en projecten uitvoeren.

Een opmerkelijk voorbeeld is het initiatief dat is opgenomen in het Portugese Regionale Plan voor Lissabon en de regio Vale do Tejo. Een pilotprogramma in Sintra bracht lokale initiatieven in kaart die actief ouder worden ondersteunen, zoals Senioren Academies en Universiteiten, en het programma 'Sintra + Saúde', dat socioculturele activiteiten en gezondheidsinformatie biedt. Hoewel culturele voorschriften niet expliciet in het regionale plan staan, werden deze initiatieven benadrukt tijdens een regionale bijeenkomst over mentale gezondheid, waar een website van het 'Netwerk Geestelijke Gezondheid' werd voorgesteld om het publiek te informeren over beschikbare activiteiten en partners.

Opvallend is dat dit aansluit bij de lopende ontwikkeling van een regionale dementiestrategie in Duitsland, met speciale aandacht voor cultuur, in de deelstaat Saksen-Anhalt. De strategie wordt gecoördineerd door het 'Competentiecentrum voor Dementie' van Saksen-Anhalt (Landeskompetenzzentrum Demenz Sachsen-Anhalt), dat onder het Instituut voor Gezondheids- en Verpleegwetenschappen aan de medische faculteit van de Martin Luther Universiteit Halle-Wittenberg valt.

Platformen en **netwerken** zijn belangrijk omdat ze kunnen fungeren als pijler van welzijn en gemeenschapsontwikkeling. Ze streven naar samenwerking en meer culturele betrokkenheid op nationaal en lokaal niveau.

In Noordrijn-Westfalen werd het netwerk 'Demenz und Kulturelle Teilhabe' (dementie en culturele participatie) gelanceerd. Dit netwerk is een samenwerking tussen het Regionaal Bureau voor Ouderdom, Zorg en Dementie in Noordrijn-Westfalen en het Kompetenzzentrum für Kulturelle Bildung im Alter und inklusive Kultur (Kubia; Competentiecentrum voor cultuureducatie op oudere leeftijd en inclusieve cultuur). Het doel is om cultuur- en zorgaanbieders met elkaar te verbinden en dementievriendelijke culturele activiteiten te bevorderen. Het netwerk biedt onder meer ideeën voor laagdrempelige culturele activiteiten en middelen voor inclusieve cultuurparticipatie van mensen met dementie. Culturele initiatieven zijn ook bedoeld voor de zorg voor mensen met dementie thuis of in instellingen voor langdurige zorg.

CULTURELE DEMENTIE-INCLUSIEVE PRAKTIJKEN

Culturele instellingen, lokale kunstorganisaties en dementiebelangenorganisaties beginnen dementievriendelijke praktijken te omarmen, omdat zij de kracht van kunst erkennen om verbinding, herinnering en welzijn te bevorderen. Initiatieven worden vaak samen met zorgprofessionals, kunstenaars en mensen met dementie ontworpen en zijn gebaseerd op co-creatie, toegankelijkheid en het gebruik van herinneringen. Deze initiatieven kunnen zowel speciale ervaringen omvatten, zoals aangepaste rondleidingen, aangepaste programma's en zintuiglijke activiteiten, als capaciteitsopbouw, waaronder training en educatieve mogelijkheden voor personeel en vrijwilligers.

De beschikbaarheid en toegankelijkheid van onderwijs- en trainingsprogramma's om mensen met dementie te betrekken bij culturele activiteiten is een belangrijke factor. Deze programma's zijn divers: ze worden aangeboden door overkoepelende organisaties (zoals Kubia, Duitsland), maar ook op kleinere schaal door de culturele instellingen zelf (zoals Kunstmuseum Bonn). Er zijn veel verschillende manieren om dergelijke scholing te organiseren. Training kan bijvoorbeeld plaatsvinden op locatie, in zorginstellingen zelf of digitaal. De inhoud kan variëren van algemene training over hoe met mensen met dementie te praten, tot specifieke training over hoe dementievriendelijke programma's kunnen worden voorbereid of hoe culturele activiteiten kunnen worden geïntegreerd in zorginstellingen.

Alzheimer Nederland biedt de training 'samen dementievriendelijk', bedoeld voor professionals die in hun dagelijks werk mensen met dementie kunnen ontmoeten. Deelnemers komen uit verschillende werkvelden, zoals supermarktmedewerkers, bankpersoneel en vrijwilligers in zorginstellingen. De training richt zich op het herkennen van dementie-gerelateerd gedrag en het gepast reageren in verschillende situaties. Een belangrijk onderdeel van de training is de GOED-methode, een afkorting voor 'Geruststellen', 'Oogcontact maken', 'Even meedenken' en 'Dankjewel'. Deze aanpak biedt praktische stappen om effectief om te gaan met mensen met dementie.

'Age & Opportunity' (Ierland) is een toonaangevende kracht geweest in het creëren van materialen en middelen, en heeft een toolkit voor Kunst & Creativiteit in Zorgomgevingen gepubliceerd; een uitgebreide gids voor kunstenaars, verzorgers en coördinatoren. De toolkit bevat praktische activiteiten, veiligheidsadviezen, tips voor samenwerking met kunstenaars en links naar videodemonstraties.

06

Best practice voorbeelden van dementievriendelijke culturele ruimtes

Deze sectie toont een selectie voorbeelden uit de Europese partnerlanden. Elk voorbeeld is geselecteerd op basis van onderzoek voor de nationale rapporten en gekozen voor opname in dit overzicht. Meer voorbeelden zijn te vinden in de volledige nationale rapporten (zie Memorable website).

MOVEMENT TO MUSIC: INCLUSIEF VOOR DEMENTIE, DUN LAOGHAIRE

Het Dance Theatre of Ireland, een toonaangevend gezelschap voor hedendaagse dans, biedt een breed scala aan dans- en gezondheidslessen voor mensen van alle leeftijden. Het gezelschap wil mensen verbinden met hun creatieve potentie, dans toegankelijk maken voor iedereen, ook voor mensen die anders misschien buitengesloten worden, en innovatie in dans bevorderen op het gebied van gezondheid, welzijn en zelfexpressie. Het wil ook stereotypen over ouderen en mensen met chronische aandoeningen doorbreken en tegelijkertijd hoogwaardige danservaringen bieden via lessen, workshops, optredens en participatieve activiteiten.

Sinds 2014 is 'Well-Dance' één van hun populairste programma's voor senioren. Well-dance is een evidence-based initiatief dat creativiteit, mobiliteit, sociale verbinding, balans, zelfvertrouwen en algemeen welzijn bevordert. Op basis van dit succes ontwikkelde het danstheater 'Movement to Music' (voorheen bekend als 'Dancing Well with Dementia') en 'Dancing Well with Parkinson's', een reeks innovatieve lessen speciaal ontworpen voor mensen met dementie en Parkinson, samen met hun mantelzorgers.

Dance Theatre of Ireland, Well-Dance: Beweging op muziek.
Bron: Arts and Health / Dance Theatre of Ireland (DTI).

Het programma startte in 2016 in samenwerking met 'HSE Living Well with Dementia (LWwD) – Community Health Organisation (CHO) 6', een programma dat mensen met dementie ondersteunt om thuis te wonen en actief te blijven in hun

gemeenschap. Movement to Music is een vast onderdeel van LWwD en biedt elke woensdag een dansles in de Holy Family Parish Hall in Dun Laoghaire voor €5 per les. Deze gastvrije activiteit brengt mensen met dementie en hun families of mantelzorgers samen, met de hulp van LWwD-vrijwilligers. De nadruk ligt op muzikaliteit, ritme en vrolijke expressie om welzijn en verbinding in de gemeenschap te bevorderen.

De lessen beginnen meestal zittend en gaan daarna langzaam over naar staand bewegen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van beelden en visualisatie om zacht bewegen te stimuleren. De zorgvuldig gekozen muziek moedigt creativiteit, verbeelding en zelfexpressie aan, zowel zittend als staand. Deze lessen geven deelnemers de kans om volledig in het moment te zijn, hun zintuigen te gebruiken en opnieuw contact te maken met hun onafhankelijkheid en eigenheid. Het resultaat is een levendige, sociale sfeer vol plezier.

In 2018 startte Saint Joseph's Shankill, het grootste dag- en wooncentrum van Ierland volledig gericht op dementiezorg, een éénjarig pilotprogramma. Dit werd gefinancierd door het HSE National Lottery Fund en geleid door choreograaf Robert Connor van Dance Theatre of Ireland. Het programma bood wekelijkse sessies voor 25 deelnemers, ondersteund door acht toegewijde vrijwilligers, en onderzocht hoe dans en muziek het welzijn konden verbeteren. Deze lessen boden een veilige, inclusieve ruimte waar deelnemers zich gewaardeerd, geliefd en verbonden voelden en waar hun complexe sociale, emotionele, psychologische en fysieke behoeften werden ondersteund. Tegenwoordig biedt Saint Joseph's deze danslessen nog steeds aan voor cliënten en bewoners, in samenwerking met het danstheater en dankzij voortdurende steun van donaties.

Als liefdadigheidsinstelling wordt het werk van Dance Theatre of Ireland ondersteund door de Arts Council, Dun Laoghaire-Rathdown County Council, de HSE, de Ireland Funds, het Department of Culture,

Dance Theatre of Ireland, Well-Dance: Beweging op muziek.
Bron: Arts and Health / Dance Theatre of Ireland (DTI).

Heritage and the Gaeltacht en particuliere donaties. Dance Theatre of Ireland was finalist van de National Lottery Good Causes Awards in 2019 en winnaar in de county in 2021, 2022 en 2024 in de categorie Kunst en Cultuur.

Bronnen en aanvullende informatie: Dance Theatre of Ireland, Living Well with Dementia, Arts and Health, St Joseph Shankill and Dementia: Understand Together.

RAP-CD REMINITENZ

Demenz Support Stuttgart had het idee om mensen met cognitieve beperkingen een stem te geven door middel van muziek. Dit idee ontstond uit contact met een mantelzorger en een rapmuzikant. In een cd-project deelden mensen met dementie hun persoonlijke verhalen en gedachten voor het maken van rapnummers. Geen van hen had eerdere ervaring met het maken van muziek. In open gesprekken met de deelnemers werden thema's besproken zoals levensvreugde, natuur, liefde en sociale druk. Medewerkers van Demenz Support Stuttgart ondersteunden het schrijfproces en stelden teksten op, die samen met de deelnemers werden aangepast. Na goedkeuring werden de teksten op muziek gezet door de rapmuzikant, in samenwerking met andere muzikanten. Het resultaat is indrukwekkend: een professioneel geproduceerde cd-rom met boekje, songteksten en foto's van de deelnemers.

Bron: https://demenzjournal.com/magazin/kultur/buehne/personenzentrierte-raps/
Video 'Ich bereue nichts' op het YouTube kanaal KuKuK-TV: https://youtu.be/jitO-5XdK-Q.

© Demenz Support Stuttgart and MEIN NAMEIST NASE

SWITCH2MOVE

‘Switch2Move’ is een Nederlands initiatief dat bewegingsprogramma’s aanbiedt voor ouderen, in het bijzonder mensen met dementie, de ziekte van Parkinson, multiple sclerose of andere chronische lichamelijke en mentale aandoeningen. Het programma combineert dans, muziek en therapeutische beweging om het fysieke, cognitieve en emotionele welzijn te verbeteren. De methode is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en gaat uit van het idee dat creatieve beweging sociale verbondenheid, emotionele expressie en cognitieve betrokkenheid bevordert.
‘

Switch2Move’ gebruikt het Social Implicit Movement (SIM) programma, dat elementen uit dans, fysiotherapie en psychologie combineert. De sessies zijn zo opgezet dat iedereen kan meedoen, met bewegingen die zowel zittend als staand kunnen worden uitgevoerd, passend bij verschillende niveaus van mobiliteit. Muziek speelt een centrale rol, omdat het helpt bij het oproepen van herinneringen en het stimuleren van emotionele betrokkenheid. Het programma legt ook de nadruk op impliciet leren, waardoor deelnemers mee kunnen doen zonder de druk van expliciete instructies, wat vooral gunstig is voor mensen met cognitieve beperkingen.

‘Switch2Move’ wordt uitgevoerd door getrainde begeleiders op verschillende locaties in Nederland, zoals buurthuizen en zorginstellingen. Het programma

werkt samen met organisaties zoals ‘GeheugenVenster’ om het aanbod te integreren in zorginstellingen. Daarnaast heeft ‘Switch2Move’ een tv-gebaseerd thuissysteem ontwikkeld, waarmee muziekondersteunde oefeningen thuis kunnen worden gedaan, zodat ook mensen die niet fysiek aanwezig kunnen zijn toegang hebben tot het programma.

Deelnemers kunnen twee proeflessen volgen voor €10 en onbeperkt maandabonnement nemen voor €42 (voor twee personen, inclusief een partner). De lessen worden wekelijks gegeven, afhankelijk van de locatie, en duren meestal 45 tot 60 minuten.

Hoewel grootschalige, lange termijn onderzoeken naar de effecten van ‘Switch2Move’ nog in ontwikkeling zijn, wijzen eerste onderzoeken en feedback van deelnemers op positieve resultaten op het gebied van betrokkenheid, emotioneel welzijn en fysieke activiteit bij mensen met dementie. De Technische Universiteit Eindhoven publiceerde een wetenschappelijke studie naar de effectiviteit van het thuisprogramma, waaruit positieve effecten bleken op initiatief en betrokkenheid van mensen met dementie. Deelnemers gaven aan dat zij plezier, rust en opluchting ervoeren tijdens de sessies. ‘Switch2Move’ biedt ook een post-bacheloropleiding ‘Dansant Coaching’ aan voor professionals in de zorg, het sociaal werk en het onderwijs. Deze opleiding leert professionals hoe ze de ‘Switch2Move’-methode kunnen toepassen, zodat het programma breder inzetbaar wordt in verschillende zorgomgevingen.

Bron: https://switch2move.com.

HET AZURE-PROJECT: DEMENTIEVRIENDELIJKE RONDLEIDINGEN DOOR CULTURELE INSTELLINGEN

‘Azure’ is een programma dat de toegang voor mensen met dementie en hun naasten tot musea en galerieën in Ierland verbetert. Het maakt hun ervaring en betrokkenheid bij culturele instellingen groter door kunstactiviteiten en trainingen voor personeel. Sinds de start in 2012 werken ‘Age & Opportunity’, de ‘Alzheimer Society of Ireland’, de ‘Butler Gallery in Kilkenny’ en het ‘Irish Museum of Modern Art’ (IMMA) in Dublin hierin samen.

Vandaag de dag hebben meer dan 35 musea, galerieën en kunstcentra in Ierland en Noord-Ierland personeel opgeleid om rondleidingen aan te bieden die geschikt zijn voor mensen met dementie.

Geïnspireerd door het ‘Meet Me at MoMA Project’, stimuleert ‘Azure’ de deelname van mensen met dementie en hun mantelzorgers aan het dagelijks leven en maakt culturele ruimtes toegankelijker voor hen. Deelnemers worden uitgenodigd om kunstwerken te bekijken en te bespreken in een veilige en gastvrije omgeving, begeleid door getrainde begeleiders die gesprek en betrokkenheid op eigen tempo en manier stimuleren.

Musea bieden maandelijks rondleidingen aan voor kleine groepen van maximaal acht mensen, speciaal ontworpen voor

mensen met dementie, hun familie en vrienden. Rondleidingen zijn ook aangepast voor verpleeghuizen, zorginstellingen en dementie- of sociale groepen. De 'Azure'-rondleidingen zijn gratis en kunnen zowel op locatie als online plaatsvinden. Tijdens elke rondleiding bekijken en bespreken de deelnemers drie tot vier kunstwerken met een getrainde begeleider, gevolgd door een moment om samen een kop thee of koffie te drinken.

Het programma biedt ook trainingen voor personeel van musea en galerieën, docenten, gidsen, vrijwilligers en kunstenaars. Deze kost €675 per deelnemer en duurt vier tot vijf dagen. De training bevat informatie over ouder worden en dementie (zoals soorten dementie en aanbevolen taalgebruik), een introductie in de 'Azure'-methodiek, vaardigheden in begeleiden, online begeleiding, reflectievaardigheden en praktijkgerichte begeleidsessies.

De pilot van het programma werd in 2012 geëvalueerd met een combinatie van observaties, interviews, begeleide sessies en vragenlijsten om informatie te verzamelen van mensen met dementie, mantelzorgers, museumpersoneel en kunstenaars. De evaluatie liet zien dat het een positieve en waardevolle ervaring was, waarbij begeleide kunstsessies mensen met dementie op een zinvolle manier betrekken in een culturele omgeving. Deelnemers lieten plezier, interesse en momenten van verbinding zien, en observaties toonden verschillende emotionele reacties en niveaus van betrokkenheid, van mondelinge bijdragen tot subtiele non-verbale interacties. Mantelzorgers en begeleiders beschreven de sessies als gastvrij en ondersteunend. Uitdagingen waren onder andere last-minute annuleringen, problemen met toegankelijkheid en verschillen in cognitieve en fysieke mogelijkheden van deelnemers, waardoor flexibele aanpakken nodig waren. De evaluatie adviseerde daarom om getrainde begeleiders in te zetten, zorgvuldig locaties en kunstwerken te kiezen en meer tijd te nemen voor werving.

Azure-training voor kunstdocenten en kunstenaars. Bron: Age & Opportunity.

Bronnen en meer informatie: https://ageandopportunity.ie/engage/azure-dementia-friendly-tours/

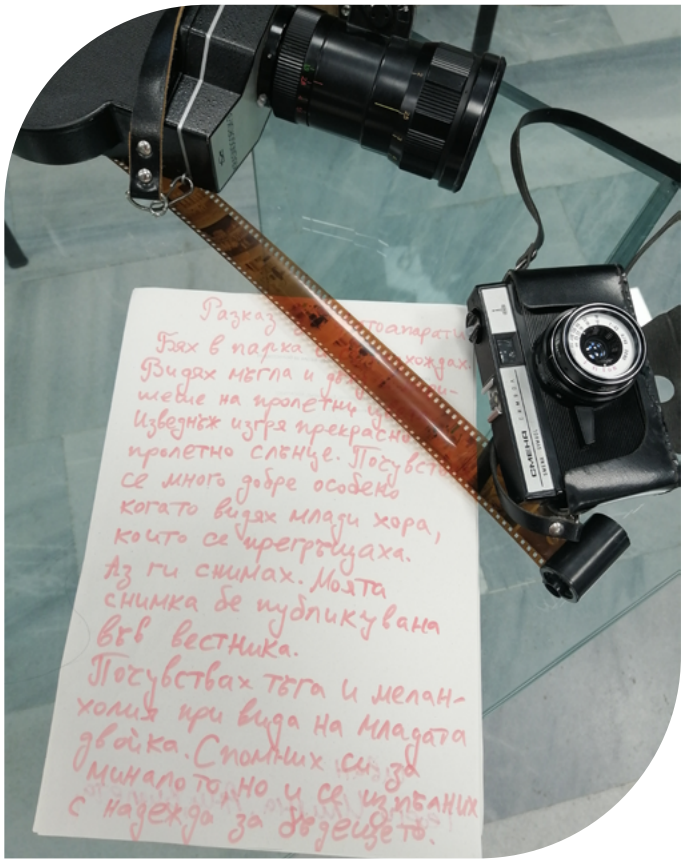
https://www.butlergallery.ie/assets/documents/Azure-Evaluation-2012.pdf

https://ageandopportunity.ie/wp-content/uploads/2024/05/Azure-Group-Training-Course-Outline.pdf

HET AIDA-PROJECT (INTERACTIE TUSSEN ALZHEIMERPATIËNTEN VIA DIGITALE MEDIA EN KUNST)

Het AIDA-project is gefinancierd via het Erasmus+ programma en resulteerde in de ontwikkeling van de 'AIDA'-methodologie, die leerscenario's, praktijk- en activiteitenbladen en een toolkit voor begeleiders, docenten en uitvoerders bevat. Binnen het project werden lokale culturele activiteiten georganiseerd voor mensen met dementie, met als doel het behouden van hun cognitieve vaardigheden en het verbeteren van hun algehele kwaliteit van leven. Deze activiteiten vonden plaats in culturele instellingen, zoals musea en galerieën in de partnerlanden, en werden uitgevoerd door medewerkers van de 'Alzheimer Bulgaria Association' en museummedewerkers. Vijftien verschillende activiteiten-scenario's werden ontwikkeld en getest binnen het project en zijn te vinden op de projectwebsite.

Bron: Vereniging Alzheimer Bulgarije

De pilotfase, waarin de methodologie in de praktijk werd gebracht, vond plaats in 2023. In Bulgarije werden de activiteiten uitgevoerd in het Nationaal Polytechnisch Museum. Het museumpersoneel kreeg vooraf uitgebreide training over het omgaan en communiceren met mensen met dementie. Naast de training van begeleiders vereiste de uitvoering toegankelijke locaties die geschikt zijn voor oudere deelnemers. De activiteiten waren gratis voor de deelnemers.

De activiteiten tijdens de pilotfase betrokken de deelnemers op een succesvolle manier. De stemming van de mensen met dementie werd vóór en na elke sessie gemeten op een schaal, en de resultaten lieten een verbetering van de stemming na de sessies zien. Bovendien was de feedback van deelnemers en hun mantelzorgers zeer positief.

Deze activiteiten werden uitgevoerd tijdens de looptijd van het 'AIDA'-project, dat in 2023 werd afgerond. Er is echter potentieel om deze activiteiten te herhalen. Zoals hierboven genoemd, zijn er verschillende scenario's ontwikkeld om mensen met dementie te betrekken. De praktijk kan verder ontwikkeld worden door meer musea of galerieën te betrekken, zodat er een grotere variatie aan culturele ervaringen beschikbaar komt voor mensen met dementie.

'AIDA' was het eerste project van dit soort in de Bulgaarse regio. De positieve feedback van deelnemers en hun mantelzorgers, evenals de bereidheid van culturele experts om dit soort activiteiten te begeleiden, laten zien dat er veel potentieel is voor verdere uitvoering van deze en vergelijkbare activiteiten voor mensen met dementie.

Aanvullende informatie: https://artzheimer.eu/

VIRTUELE RONDLEIDINGEN DOOR CULTURELE EN HISTORISCHE BEZIENSWAARDIGHEDEN

In 2023 voerde de Compassion Alzheimer Bulgaria Foundation een cultureel project uit speciaal voor mensen met dementie. Het doel was om zinvolle en toegankelijke culturele ervaringen te bieden met rondleidingen op historische en culturele plaatsen, kunsttherapiesessies en museumactiviteiten met herinneringen. Het project werd mogelijk gemaakt door financiële steun van het "Voor Onze Ouders" Fonds van de BeCause Foundation.

Het project bereikte meer dan 60 bewoners van zorginstellingen voor mensen met dementie in Razgrad en Kazanlak, en deelnemers van het dagcentrum voor mensen met dementie in Varna. De deelnemers, tussen 55 en 90 jaar oud en met verschillende niveaus van geheugenproblemen, namen deel aan 20 sessies die werden geleid door professionals met ervaring in kunsttherapie, cultureel erfgoed en dementiezorg.

Het project richtte zich op de behoefte aan cultuuractiviteiten die geschikt zijn voor mensen met dementie. De activiteiten waren aangepast aan de mogelijkheden en gevoelens van de deelnemers. Met kunst, muziek en herinneringen kregen de deelnemers kansen om zichzelf te uiten, emoties te delen en herinneringen op te halen. Museumbezoeken gaven hen de kans om kunstwerken en nationaal erfgoed

Bron: Stichting Compassion Alzheimer

te zien, terwijl virtuele rondleidingen een goed alternatief boden voor wie niet kon reizen. De gevoelige aard van kunst maakte het mogelijk dat iedereen op zijn eigen manier van de ervaring kon genieten en zich waardig en betrokken voelde.

De Compassion Alzheimer Bulgaria Foundation organiseerde en leidde het project in nauwe samenwerking met lokale zorginstellingen, die hielpen bij deelname en het regelen van vervoer en locaties. Het programma was helemaal gratis voor de deelnemers, dankzij de volledige financiering van de BeCause Foundation. Belangrijke middelen waren opgeleid personeel, toegankelijke locaties en technologie voor virtuele activiteiten.

Hoewel de activiteiten alleen in 2023 plaatsvonden, laat het resultaat zien dat er veel mogelijkheden zijn om het project voort te zetten of in andere regio's te herhalen. Het project liet zien dat mensen met dementie met de juiste aanpak mee kunnen doen aan culturele ervaringen en daar voordeel van hebben. Door culturele uitstapjes, kunsttherapie en een inclusief ontwerp te combineren, is dit project een goed voorbeeld van hoe cultuuractiviteiten geschikt kunnen worden gemaakt voor de zorg van mensen met dementie.

LÄNGER FIT DURCH MUSIK!

Als lid en deelnemer van de Nationale Dementiestrategie Duitsland voert de Bundesmusikverband Chor & Orchester e.V. (BMCO) sinds begin 2023 het programma 'Länger fit durch Musik!' uit. Dit is een subsidieprogramma voor muziekactiviteiten die geschikt zijn voor mensen met dementie. Het project richt zich speciaal op verenigingen, koren, orkesten en ensembles uit de amateurmuzieksector. Gedurende de

Bron: Carlo Farner, © Mit-einander Hochrhein

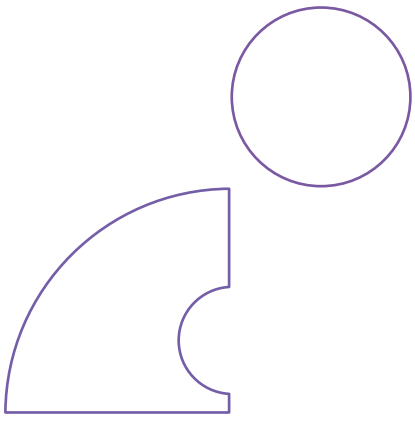
vier jaar van het programma ligt de nadruk op bewustwording, het ondersteunen van voorbeeldprojecten en het aanbieden van trainingen. Het programma wil waardevolle leerresultaten opleveren en op de lange termijn de uitkomsten van wetenschappelijke begeleiding en praktijkervaringen breed delen. Het wordt wetenschappelijk begeleid en afgesloten met een vakcongres. Het programma heeft vier onderdelen: (1) bewustwording, (2) steun voor voorbeeldprojecten, (3) scholingsaanbod en (4) wetenschappelijke begeleiding met een afsluitend congres.

Muziekensembles, koren en orkesten zijn plekken waar mensen met dementie zich prettig kunnen voelen en samen kunnen creëren. Muziek maakt deelname mogelijk, ook voor hen. Het trainingsprogramma ondersteunt de leiders van de ensembles in hun werk en biedt kennis van deskundigen. Dit trainingsprogramma maakt deel uit van het subsidieprogramma en kan niet los gevolgd worden. De financiering komt van het Federale Ministerie voor Gezin, Ouderen, Vrouwen en Jeugd en het Federale Ministerie van Gezondheid (BMFSJ) als onderdeel van de Nationale Dementiestrategie Duitsland. Het project wil vooral amateurensembles

aanmoedigen om subsidie aan te vragen. Er kan subsidie tot 9500 euro aangevraagd worden. Deze subsidie is bedoeld voor muziekprojecten waarbij mensen met dementie actief meedoen, bijvoorbeeld door gezamenlijke repetities, workshops of concertreeksen. In de tweede subsidieronde worden 20 voorbeeldprojecten gekozen en in 2025 gefinancierd.

In 2026 organiseert de BMCO opnieuw een interdisciplinair congres in Karlsruhe met de titel “Muziek maken voor en met mensen met dementie – Perspectieven voor koren en instrumentale ensembles”, in samenwerking met de Pedagogische Hogeschool Karlsruhe. De nadruk ligt op muziekpraktijk, zoals zingen en muziek maken op een manier die geschikt is voor mensen met dementie. Het doel is nieuwe ideeën te geven voor inclusief werken in koren en orkesten. Het congres brengt ervaringen samen voor een breed publiek en richt zich op musici, ensembleleiders, muziektherapeuten, verzorgenden en andere geïnteresseerden.

Bron en meer informatie: https://bundesmusikverband.de/foerderung/lfdm/.

MARCAR O LUGAR - ENCONTROS NO MUSEU

‘‘Marcar o Lugar’ is een culturele activiteit die een repliceerbaar model wil maken voor kunst- en cultuurprogramma’s in musea voor mensen met dementie en hun mantelzorgers. Het programma heeft twee delen: eerst kijken de deelnemers naar kunstobjecten die passen bij een thema. Zo onderzoeken ze de verbanden tussen deze objecten en hun eigen ideeën en ervaringen. Daarna maken de deelnemers zelf kunstwerken die door deze thema’s zijn geïnspireerd.

Er zijn zes wekelijkse bijeenkomsten van ongeveer twee uur voor kleine groepen mensen met dementie en hun mantelzorgers. Belangrijke thema’s worden besproken om deelnemers meer te betrekken. Voorbeelden hiervan zijn: culturen en tradities, plekken en ruimtes, identiteit, dagelijkse voorwerpen en gewoontes, relaties tussen mensen en vaste verbindingen.

Dit project is gemaakt samen met alle betrokkenen: de Alzheimer Portugal Associatie, museumgidsen, kunstenaars en de deelnemers zelf – mensen met dementie en hun verzorgers. Ook de Katholieke Universiteit van Portugal werkte mee aan de evaluatie van het project. De resultaten hielpen om het effect op de doelgroep te meten en belangrijke onderdelen voor toekomstige projecten te vinden. Het project ‘Marcar o Lugar – Encontros no Museu’ (met trots gesteund door het merk A Vida

Marcar o Lugar in het Museu de Lisboa
Bron: © José Frade

Marcar o Lugar in het MAAT, 2022, met dank aan Fundação EDP/MAAT
Bron: © Paulo Alexandre Coelho

Portuguesa) wil zorgen voor een rijkere en meer zintuiglijke ervaring.

Het programma toonde aan dat het de relatie tussen mensen met dementie en hun verzorgers verbeterde. Er ontstonden ook nieuwe contacten, meer deelname en meer sociale betrokkenheid van de deelnemers. Volgens de resultaten van de proefprogramma's verbeterden het humeur en het welzijn van de deelnemers, en de kwaliteit van leven van mensen met dementie ging duidelijk vooruit.

Tot nu toe zijn er vier proefprogramma's uitgevoerd tussen 2020 en 2022. De musea die dit model uitvoerden waren MAAT en het Museum van Lissabon. Het gemaakte model is breed opgezet, zodat het kan worden aangepast aan verschillende musea, kunstvormen (beeld, tekst, geluid en beweging) en interesses van de deelnemers. Zo kan elk programma worden aangepast aan de specifieke behoeften van elke groep.

Bronnen en meer informatie https://alzheimerportugal.org/marcarolugar/, https://www.ccb.pt/programa-marcar-o-lugar-encontros-no-museu/, https://alzheimerportugal.org/museu-de-lisboa-marcar-o-lugar/ , https://acessocultura.org/wp-content/uploads/2023/06/101_pt.pdf.

HET 'FORGET ME NOTS' KOOR

De 'Forget Me Nots Organisation' is een dementievriendelijk gemeenschapskoor in het noordoosten van Dublin, opgericht in 2014 met steun van de Fingal County Council Arts Office en Community Affairs. Als geregistreerde liefdadigheidsinstelling in Ierland bevordert de organisatie gemeenschapsbetrokkenheid via muziek, met de nadruk op inclusie, welzijn en verbinding tussen generaties, en biedt het een sociale ontmoetingsplek van hoge artistieke kwaliteit.

De organisatie wil een gastvrij koor creëren voor ouderen, mensen met dementie en hun families, en de lokale seniorengemeenschap. Het biedt toegang tot professioneel begeleide hoogwaardige muzikale activiteiten die sociale inclusie en welzijn bevorderen. Het initiatief moedigt ook bredere betrokkenheid van de gemeenschap aan, zoals van plaatselijke verzorgingstehuizen, Montessori-kinderen en scholen en legt de persoonlijke en gezamenlijke voordelen van deelname vast. Door een vaste, niet-oordelende en vrolijke omgeving te creëren, kunnen mensen met geheugenverlies actief deelnemen, zich gewaardeerd voelen en emotioneel contact maken door te zingen. Daarnaast erkent het koor muziek als een krachtig middel voor geheugenbehoud, expressie en sociale verbondenheid.

Muziekprofessionals gebruiken gevoelige begeleidingstechnieken, terwijl de bekende structuur van de repetities cognitief comfort biedt. De muzikaal leider is verantwoordelijk voor het voorbereiden van boeiende, goed gestructureerde repetities die de koorkwaliteiten verbeteren en uitdagende, maar haalbare muzikale doelen stellen. De sessies bevatten gevarieerde warming-ups, het ontwikkelen van technische vaardigheden zoals zuiverheid en uitspraak via muzikale arrangementen en harmonieën, ondersteund door vrijwilligers. Dit stimuleert concentratie en betrokkenheid door muzikale oefeningen en gerichte repetities ter voorbereiding op optredens met verschillende thema's. Het repertoire is divers en biedt een balans tussen nieuw materiaal en nostalgische nummers, terwijl uitdagende stukken worden gebruikt om voortdurende verbetering te stimuleren.

Repetities en optredens vinden elke dinsdag plaats in Baldoyle Community Hall, met meer dan 120 leden, en deelname is gratis. Tijdens COVID-19 werden de wekelijkse sessies via Zoom gegeven, zodat de gemeenschap verbonden bleef tijdens de lockdowns. Het koor treedt regelmatig op tijdens concerten en festivals in Dublin, onder andere op iconische locaties zoals Áras an Uachtaráin, het Mansion House, St. Patrick's Cathedral, de National Gallery, de Hugh Lane Gallery en The Helix, en geeft ook optredens in verzorgingstehuizen, ziekenhuizen en revalidatiecentra.

De Forget MeNots Member Survey (2019) onderzocht de ervaringen van de deelnemers op zes gebieden: plezier in het koor, muzikale leiding, sociale inclusie, plezier in optredens, ondersteuning door vrijwilligers en faciliteiten van de locatie, met zowel scores als open feedback. Leden

Dance Theatre of Ireland, Well-Dance: Beweging op muziek.
Bron: Arts and Health / Dance Theatre of Ireland (DTI).

waardeerden vooral de inclusieve sfeer, het positieve gevoel, de sociale verbinding en het muzikale plezier. Veel mensen omschreven het koor als een plek waar geheugenproblemen minder zichtbaar zijn en deelname betekenisvol voelt. Suggesties voor verbetering waren onder andere betere vervoersmogelijkheden, versterkt geluid en grotere locaties vanwege het groeiende ledenaantal, maar de algemene tevredenheid was hoog (87%).

De Forget Me Nots Organisation wordt volledig beheerd en ondersteund door onbetaalde vrijwilligers uit de gemeenschap in het noordoosten van Dublin, terwijl ervaren koorprofessionals zorgen voor de artistieke leiding en pianobegeleiding. Het project wordt gefinancierd met vrijwillige bijdragen, subsidies, donaties en in natura bijdragen van personen en partnerorganisaties. Ondersteuners zoals Creative Ireland, Fingal County Council, Member First Credit Union, de HSE, Collen Construction, de Community Foundation for Ireland en het Ireland Fund hebben bijgedragen aan het succes. Alle ingezamelde middelen ondersteunen rechtstreeks de activiteiten van het koor, zoals professionele muzikale diensten (leiding, compositie, begeleiders,

muzikanten), logistiek en technische productie (transport, geluid en video), huur van locaties, materialen, communicatie, gemeenschapsinitiatieven en sociale evenementen.

Bron en meer informatie: The Forget Me Nots Choir.

> "Wij zijn vereerd met de opname in het Europees Compendium van het Memorable-project! Kwalitatieve kunstprojecten zoals het onze, geleid door een professionele kracht en ondersteund door enthousiaste lokale vrijwilligers, zorgen ervoor dat alle deelnemers samen kunnen groeien in een inclusieve, uitdagende en plezierige omgeving – we leren van en met elkaar terwijl we werken aan meer bewustzijn over dementie in de gemeenschap"
>
> (Verklaring van het Forget Me Nots Koor)

EU NO MUSEU

Het project EU no musEU (Ik in het museum) biedt cognitieve stimulatie die het welzijn vergroot en de levenskwaliteit verbetert van mensen met de ziekte van Alzheimer en aanverwante aandoeningen. Het faciliteert niet-formeel onderwijs voor mantelzorgers door middel van kunst, wetenschap en culturele verrijking, en bevordert zo actief en gezond ouder worden. Het versterkt burgerschap en sociale inclusie voor zowel mensen met dementie als hun mantelzorgers. Het project EU no musEU stelt mensen met dementie in staat zich te verbinden met hun persoonlijke levensverhalen en herkenning te vinden van zichzelf en hun herinneringen in de museumomgeving.

Elk jaar zijn er ongeveer 20 tot 25 vrijwilligers betrokken tijdens de sessies, waaronder zorgprofessionals en mensen die helpen bij de voorbereiding en andere logistieke aspecten van de activiteit. De sessies worden geleid door een team van zeven vaste medewerkers met expertise op verschillende gebieden. Het programma omvat ook sessies van externe specialisten en thematische tentoonstellingen. Er vinden maandelijks sessies plaats voor mensen met cognitieve stoornissen binnen het spectrum van de ziekte van Alzheimer en hun mantelzorgers.

Er wordt gebruikgemaakt van een persoonsgerichte methodologie om cognitieve en culturele stimulatie te bevorderen. Deze aanpak richt zich op het waarderen en reflectief omgaan met kunstwerken, museumruimtes en

Dans, met mantelzorgers – EU in musEU in Viseu, juni 2018 (Museu Nacional Grão Vasco) Bron: © Alexandra Pessoa, MNGV

Bevordering van mindfulness. Gezamenlijke sessie - EU no musEU, sessie 55, juli 2017 (Museu Nacional Machado Castro) Bron: © Rita Sousa, vrijwilliger

wetenschappelijke, etnografische of antropologische inhoud, waardoor een dialoog ontstaat met de persoonlijke levensverhalen van de deelnemers. Deze methoden worden verder versterkt door interventies vanuit verschillende artistieke disciplines. Deze veelzijdige aanpak zorgt voor een complete en boeiende ervaring.

Belangrijke betrokken partners en hun rol bij de ondersteuning van het initiatief zijn de APOJOVI/APOSENIOR Association, AMIC - Friends League van het Nationale Museum van Machado de Castro, de afdeling Neurologie van het Coimbra Hospital and University Center (CHUC), de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit van Coimbra (FPCEUC) en het Centrum voor Neurowetenschappen en Celbiologie van de Universiteit van Coimbra (CNC.IBILI, UC).

De belangstelling om het programma voort te zetten blijkt uit het deelnemersbehoud (60%). Mantelzorgers zijn de belangrijkste pleitbezorgers geweest voor de continuïteit ervan en voor het invoeren van steeds creatievere interventies. Een mantelzorger zei: “Ik kom woorden tekort om mijn dank en het plezier te uiten voor het leren van zoveel dingen van al ‘onze’ mensen!”. EU no musEU heeft zijn strategieën en routines aangepast aan verschillende lokale contexten en realiteiten, aan andere inhoud van gastmusea en aan de uiteenlopende gemiddelde opleidingsniveaus van deelnemers.

Bron en meer informatie: https://alzheimerportugal.org/programa-eu-no-museu-2/.

KENNST DU NOCH?

‘Kennst du noch? (Weet je het nog?) is een serie projecten van het Historisch Museum Frankfurt en de vereniging Bürgerinstitut e.V. voor mensen met dementie en hun familieleden en verzorgers, waarbij de herinneringen van de deelnemers centraal staan. Herinneringen in een museum, als plek van de geschiedenis van Frankfurt en de verhalen van haar inwoners: hier zijn veel mogelijkheden om collectieve en persoonlijke herinneringen te delen.

Kennst du noch? Erzählcafé (Weet je het nog? Vertelcafé) was een groepsprogramma voor mensen met dementie, geleid door experts van het Bürgerinstitut en het Historisch Museum. Het doel was om herinneringen en persoonlijke ervaringen op te roepen,

omdat veel voorwerpen uit vroegere tijden uit ons dagelijks leven zijn verdwenen. Nostalgische voorwerpen zoals platen, speelgoed en oude huishoudelijke spullen stimuleren herinneringen en bevorderen zo cognitieve vaardigheden, zelfstandigheid en levenskwaliteit. Herinneren moet alle zintuigen aanspreken, daarom werd een aanvullend programma met passende muziek of eten, zoals snacks, koffie en cake, aangeboden. De focus van de vertelcafés ligt niet op dementie zelf, maar op welzijn en het gezamenlijke gesprek, wat een stimulerend effect heeft. De deelnemers bleven tijdens dit programma onder elkaar: “De zelfstandigheid van de deelnemers is een waardevol goed”, aldus Ann-Katrin Adams, hoofd van de dementieafdeling bij het Bürgerinstitut. Toch brachten de vertelcafés ook familieleden met elkaar in contact: bij het brengen en ophalen van de deelnemers ontstonden momenten van gesprek.

De eerste projectperiode liep van 2020 tot 2022 en de deelnamekosten waren €160 per groepsprogramma met acht bijeenkomsten. Het project werd gesponsord door de Commerzbank Foundation, de Schambach Family Foundation en de ODDO BHF Foundation. Na afloop van het project eind 2022 is het voortgezet met aangepaste en

nieuwe vormen:

Kennst du noch? Erinnerungskoffer (Weet je het nog? Herinneringskoffer) is een groepsprogramma voor zorginstellingen. Themakoffers met nostalgische gebruiksvoorwerpen roepen herinneringen op. Als zelfgeorganiseerde bijeenkomst in kleine groepen binnen de zorginstelling is het een flexibel educatief concept dat zich aanpast aan de individuele behoeften van de groep. Begeleidende boekjes met toepassingstips en suggesties zijn ook inbegrepen en bieden praktische ondersteuning. 'Digitale herinneringskoffer' is het gratis online alternatief voor mensen met dementie, familieleden en mantelzorgers die het museum niet kunnen bezoeken. Ook hier ligt de focus op nostalgische alledaagse voorwerpen in verschillende thema's, omdat herinneringen ook online op elk moment en op elke plek kunnen worden opgeroepen.

Bron en meer informatie: https://www.buergerinstitut.de/kennstdunoch/.

Excursus: Een voorbeeld van bewustwording door middel van cultuur en kunst

JE KUNT ME GERUST EEN GEHEIM VERTELLEN

"Je kunt me gerust een geheim vertellen' (gemaakt door MATZER Theaterproducties, tekst en regie door Madeleine Matzer, met dank aan Jibbe Willems) is een hoopvolle en zeer persoonlijke theatervoorstelling met live muziek die het thema dementie op een ontroerende en toegankelijke manier op het toneel brengt. De voorstelling is bedoeld voor een breed publiek, mantelzorgers, familieleden en zorgprofessionals (maar niet speciaal voor mensen met dementie zelf) en wil het gesprek over geheugenverlies openen, momenten van humor en troost bieden en het publiek een intiem kijkje geven in de emotionele wereld van zowel de persoon met dementie als de mantelzorger. Door taboes te doorbreken, begrip te vergroten en dialoog te stimuleren, draagt de voorstelling bij aan dementievriendelijke culturele deelname.

De voorstelling is gebaseerd op de persoonlijke ervaringen van Madeleine Matzer met haar moeder, die de ziekte van Alzheimer had. Na iedere voorstelling vindt er een nagesprek plaats waarin thema's als verlies, herinnering en communicatie bij dementie aan bod komen. Bezoekers ontvangen ook een boekje met de volledige tekst van de voorstelling en praktische tips voor het omgaan met dementie.

De productie ging in première in oktober 2021 en de meest recente voorstelling vond

plaats in september 2024. De tournee deed verschillende Nederlandse theaters aan, waaronder Theater Bellevue in Amsterdam en Theater Walhalla in Rotterdam. De kaartprijzen verschillen per locatie, maar liggen gemiddeld rond de €20. Sommige theaters hanteren een 'Pay what you can'-regeling om brede toegankelijkheid te garanderen.

De voorstelling kreeg lovende reacties van zowel publiek als critici. Theaterkrant noemde het "een waardevolle monoloog over dwalen door het doolhof van dementie". Brabant Cultureel prees de emotionele eerlijkheid in het tonen van zowel de pijn als de bevrijding die komen kijken bij het loslaten van angsten en verwachtingen.

Uit de impactanalyse van Matzer bleek dat de voorstelling het bewustzijn en de emotionele betrokkenheid van het publiek aanzienlijk vergrootte: 94% voelde zich diep geraakt en 81% gaf aan meer bewust te zijn geworden van het onderwerp. Bij 92% van de naasten zorgde de voorstelling voor herkenning en bij 72% voor beter wederzijds begrip. De voorstelling kreeg een gemiddelde waardering van 8,8 en liet 84% van de bezoekers met stof tot nadenken achter.

Bron en meer informatie: https://matzer.org/voorstellingen/je-kunt-me-gerust-een-geheim-vertellen/.

Het theaterstuk is gemaakt door MATZER Theaterproducties, de tekst is geschreven door Madeleine Matzer, met dank aan Jibbe Willems. De regie is gedaan door Madeleine Matzer. De productie is bedoeld voor mantelzorgers, professionals en anderen die dicht bij de persoon met dementie staan. De productie is niet bedoeld voor mensen met dementie zelf, omdat het te confronterend kan zijn.
Bron: MATZER Theaterproducties.

Fotograaf: Karin Jonkers, Actrice: Astrid van Eck, Bron: MATZER Theaterproducties

07

Verwijzingen

1. Baptista, S. C. (2023) Demência: “Ainda há muito estigma”, o caminho para o enfrentar é “tentar ver a pessoa em primeiro lugar”, Expresso, 21 September. Available at: https://expresso.pt/longevidade/2023-09-21-Demencia-Ainda-ha-muito-estigma-o-caminho-para-o-enfrentar-e-tentar-ver-a-pessoa-em-primeiro-lugar-ad94f999.

2. Begley, E., Gibb, M., Kelly, G., Keogh, F., Timmons, S. (2023) Model of Care for Dementia in Ireland. National Dementia Services HSE, Tullamore: https://www.hse.ie/eng/services/publications/olderpeople/model-of-care-for-dementia-in-ireland.pdf.

3. BMFSFJ. (2020) Öffentliche Einrichtungen als Orte gesellschaftlicher Teilhabe für Menschen mit Demenz. [Online]. Available from: https://www.bmfsfj.de/resource/blob/160814/477c7bcbb3e43b9fd9c800c3a9951dd0/oeffentliche-einrichtungen-als-orte-gesellschaftlicher-teilhabe-fuer-menschen-mit-demenz-data.pdf.

4. Brannelly, T. (2011) Sustaining citizenship: People with dementia and the phenomenon of social death. Nurs Ethics 18, 662–671. https://doi.org/10.1177/0969733011408049.

5. Chancellor, B., Duncan, A., Chatterjee, A. (2014) Art Therapy for Alzheimer’s Disease and Other Dementias. JAD 39, 1–11. https://doi.org/10.3233/JAD-131295.

6. Cornejo, C., O’Kelly, C. (2025) Memorable. National Report Ireland. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Ireland-.pdf.

7. Evans-Lacko, S. et al. (2024) World-Alzheimer-Report-2024. Available at: https://www.alzint.org/u/World-Alzheimer-Report-2024.pdf.

8. Gomes, V., Santana, I. (n.d.) Programa EU no musEU. Available at: https://alzheimerportugal.org/programa-eu-no-museu-2/.

9. Groot, B., Huynen, S., De Vries, J.D., Huberts, M., Van Vliet, L. (2021) The value of active arts engagement on health and well-being of older adults: A nation-wide participatory study. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(15), p. 8222. Available from: https://doi.org/10.3390/ijerph18158222.

10. Hatton, N. (2021) Performance and Dementia: A Cultural Response to Care. Springer International Publishing, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51077-0.

11. Holzapfel, V., Eckert, J., Schulze, J., Fröhlich, K. (2025) Memorable. National Report Germany. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Germany.pdf.

12. Ilieva, I., Ivanova, K., Marinova, M., (2025) Memorable. National Report Bulgaria. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Bulgaria.pdf.

13. Kasper, J.D., Freedman, V.A., Spillman, B.C., Wolff, J.L. (2015) The Disproportionate Impact Of Dementia On Family And Unpaid Caregiving To Older Adults. Health Affairs 34, 1642–1649. https://doi.org/10.1377/hlthaff.2015.0536.

14. Leung, D.K.Y., Chan, W.C., Spector, A., Wong, G.H.Y. (2021) Prevalence of depression, anxiety, and apathy symptoms across dementia stages: A systematic review and meta-analysis. Int J Geriat Psychiatry 36, 1330–1344. Available from: https://doi.org/10.1002/gps.5556.

15. Liu, H., Huang, H., Chiu, Y., Tang, L., Hsu, J., Wu, S., Lin, Y., Lin, H., Su, I., Shyu, Y.L. (2022) Perceptions of community dementia friendliness: A cross-sectional study of people with dementia, family caregivers, service providers, and the general public in Taiwan. Health Social Care Comm 30, 1578–1588. https://doi.org/10.1111/hsc.13490.

16. Movisie (2018) Wat werkt bij culturele interventies voor ouderen: Hoe kunst kan bijdragen aan positieve gezondheid. Available from: https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Wat-werkt-bij-culturele-interventies%20%5BMOV-13684125-1.2%5D.pdf.

17. Netzwerk Kultur und Demenz. (2021) Kulturelle Teilhabe für Menschen mit Demenz. Dokumentation 2015 bis 2021. Available from: https://www.speyer.de/de/familie-und-soziales/seniorinnen-und-senioren/netzwerk-demenz/netzwerk-kultur-demenz/kulturelle-teilhabe-fuer-menschen-mit-demenz.pdf?cid=2rfs.

18. Phillipson, L., Hall, D., Cridland, E., Fleming, R., Brennan-Horley, C., Guggisberg, N., Frost, D., Hasan, H. (2019) Involvement of people with dementia in raising awareness and changing attitudes in a dementia friendly community pilot project. Dementia 18, 2679–2694. Available from: https://doi.org/10.1177/1471301218754455.

19. Polden, M., Readman, M.R., Barnard, T., Godfrey, A., Gray, A., Giebel, C. (2025) Barriers and facilitators to accessing and engaging with arts-based non-pharmacological interventions for people living with dementia: A systematic review. Dementia 14713012251333017. https://doi.org/10.1177/14713012251333017.

20. Regier, N.G., Hodgson, N.A., Gitlin, L.N. (2017) Characteristics of Activities for Persons With Dementia at the Mild, Moderate, and Severe Stages. The Gerontologist, 57(5), pp. 987–997. Available from: https://doi.org/10.1093/geront/gnw133.

21. Saavedra, I., Rodrigues, F., Dantas, C. (2025) Memorable. National Report Portugal. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Portugal.pdf.

22. van Boekel, D., Borsje, B. (2025) Memorable. National Report Netherlands. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Netherlands.pdf.

MEMORABLE

Българска Алцхаймер Асоциация

SHINE 2Europe

DCU Dublin City University

ISS Institut für Soziale Infrastruktur
Sozialforschung Sozialplanung Politikberatung

AFEdemy age-friendly environments academy